

Malíř, Jiří

Krise lidové strany a hledání východisek

In: Malíř, Jiří. *Vývoj liberálního proudu české politiky na Moravě : lidová strana na Moravě do roku 1909*. Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1985, pp. [103]-134

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122111>

Access Date: 09. 03. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

KRIZE LIDOVÉ STRANY A HLEDÁNÍ VÝCHODISEK

IV.

- A. Lidová strana a volební reforma na Moravě
- B. Neúspěchy v boji o vliv na politická hnutí
pokrokářů, agrárníků a živnostníků
- C. Frakční boj o další politickou orientaci strany
- D. Odklon od mladočeské „pozitivní“ politiky

Lidová strana si i po říšských a zemských volbách v roce 1901 a 1902 udržela rozhodující postavení v politickém táboře české buržoazie na Moravě, přestože z nich vyšla oslabena. Podařilo se jí to proto, že stavovské agrární ani národně sociální hnutí stejně jako ostatní nové politické směry nedosáhly na Moravě v tomto období zdaleka takového rozmachu jako v Čechách. Jediným závažnějším soupeřem lidové strany zůstávala na jedné straně katolicko-národní strana, jejíž vzestup byl do značné míry příčinou zdrženlivějšího postupu protilidoveckých opozičních sil, a na druhé straně strana sociálně demokratická, jejíž možnosti politického uplatnění byly ovšem podvázány třídně nespravedlivými volebními řády. Vcelku však výsledky voleb, zvláště do říšské rady, naznačily, že dosavadní mladočeská politika ztrácela ve voličstvu oporu ve prospěch nových radikálnějších politických směrů, které podkopávaly její hegemonii. Prohloubení krize mladočeské politiky v době rozšíření volebního práva, projevující se otevřeně provládáním postupem mladočechů, se plně týkalo také lidové strany, která z ní však hledala záchranu jednak v odklonu od neúspěšné „pozitivní“ politiky mladočechů ve prospěch samostatného prosazování specifických požadavků české buržoazie na Moravě (moravský pakt), jednak v přechodu k nové politické orientaci, spočívající v protivládání opozičnosti, a ke sblížení s pokrokaři.

A. Lidová strana a volební reforma na Moravě

Neúspěchy mladočeské politiky a naopak potřeby české buržoazie na Moravě působily na aktivizaci lidové strany v zemské politice, zejména v otázce česko-německých „smiřovaček“. Vystoupení lidovců z permanentního vyrovnávacího výboru v roce 1901 se ukázalo být jen dočasnou předvolební pózou, protože brzy po zemských volbách v roce 1902 činitelé lidové strany hledali možnost, jak v něm obnovit svou účast.¹ Od vyrovnávacích jednání očekávali, že jejich pomocí dosáhnou přerozdělení politické i hospodářské moci na Moravě snadněji než zdoluhavým a vyčerpávajícím zápasem o prosazení českého úředního jazyka.

Rozhodující pro návrat zástupců lidové strany do vyrovnávacího výboru se stala podzimní sněmovní kampaň v roce 1903. Lidovečtí poslanci, kteří na říšském sněmu měli samostatný poslanecký klub, vystoupili po zahájení sněmu 21. 9. 1903 se třemi pilnými návrhy — na vypracování adresy, na změnu zemského zřízení a volebního řádu a na zřízení okresních zastupitelstev — a pod hrozbou obstrukčního postupu vyžadovali

¹ Vedení lidové strany jednalo o potřebě řešit naléhavé otázky cestou jednání s německými poslanci už 14. 12. 1902. Lidovečtí poslanci proto podpořili německý návrh na novou volbu vyrovnávacího výboru, přestože němečtí poslanci 22. 12. zne-možnili návrh českých stran na volbu adresního výboru. LN 10, 16, 12. 1902, s. 3; HzH 21, 17. 12. 1902, s. 2; 24. 12. 1902, s. 1.

jejich přijetí.² Souhlasili však s jejich odkázáním nově zvolenému osmnáctičlennému výboru (ještě bez zástupců lidové strany), které znamenalo nejen odklad řešení požadavků českých stran, protože němečtí zástupci realizaci českých návrhů spojovali s přijetím svých požadavků, ale také obnovu a pokračování česko-německé vyrovnávací akce. Politika lidové strany na zemském sněmu tedy přes zachování zdání rázného a nekompromisního postupu směřovala k obnově „smiřovacího“ dialogu s německými stranami.

Tato taktika slavila celkem úspěch. Lidové straně se ráznější postoj už během zasedání sněmu podařilo na německé většině dosáhnout dílčích ústupků a přinutit staročeské a klerikální poslance — pokud nechtěli být vystaveni obviněním z ignorování základních českých požadavků — k podpoře svého postupu.³ Na druhé straně zároveň dosáhla obnovy své účasti ve „smiřovacím“ výboru, aniž tím narušila obstrukci českých poslanců v říšské radě a odradila opozičněji laděné přívržence. Na volbu svých reprezentantů (A. Stránského, V. Sileného a V. Perka) do vyrovnávacího výboru přistoupila lidová strana přesto, že její podmínky pro vstup nemohly být v žádném případě splněny.⁴

Hlavním cílem znovuzapojení lidové strany do obnovených „smiřovaček“, který byl stále častěji pokládán za důležitější než postuláty mladočechů ve Vídni, byla reforma volebních řádů moravského zemského sněmu.⁵ Lidovecká koncepce rozšíření volebního práva ale znamenala jen polovičatou demokratizaci zemských volebních řádů. Lidová strana odsuzovala nedemokratičnost zastoupení obyvatelstva na moravském sněmu, ale hledala ho jen ve sféře nacionální; na otázku volební reformy nahlížela očima české buržoazie brzděné ve svém rozvoji mocenským postavením buržoazie německé. Do jaké míry byla lidová strana ochotna rozšířit volební právo, se ukázalo jednak v jejích postojích ke stupňujícímu se hnutí dělnictva a demokratických složek společnosti za všeobecné hlasovací právo, jednak v jejím podílu na „řešení“ volební reformy v rámci tzv. moravského paktu.

Lidová strana přistoupila na požadavek všeobecného hlasovacího práva až pod dojmem mohutného hnutí žádajícího rozšíření volebního práva, které pod vedením sociální demokracie dosáhlo v roce 1904 a 1905 i na

² *SL MSZ 1902–1903*, s. 132–137, 340–351; *LN 11*, 18. 10. 1903, s. 1.

³ *HZ 22*, 11. 11. 1903, s. 1; *Čas 16*, 14. 11. 1903, s. 723–724; *LN 11*, 8. 11. 1903, s. 1–2; *SS 2*, 17. 10. 1903, s. 2.

⁴ Klub lidové strany 24. 1. 1904 akceptoval požadavky veřejnosti, aby byl vstup podmíněn urychlením jednání vyrovnávacího výboru a odmítnutím německých návrhů na zřízení národostních kuríí s právem veta. Zástupci lidové strany však 25. 1. 1904 do výboru, v němž z českých poslanců zasedali J. Žáček, O. Pražák, J. Svozil a J. Koudela, vstoupili bez záruk. *LN 12*, 26. 1. 1904, s. 3.

⁵ Stránský proto neváhal o volební reformě na Moravě jednat s E. Koerbrem, přestože čeští poslanci stáli vůči vládě v ostré opozici. *LN 11*, 23. 10. 1903, s. 4; 25. 10. 1903, s. 3; *SÚAP, PM II*, 8/1/88, k. 3665, 12. 11. 1904.

Moravě velkého rozmachu,⁶ ale jeho realizaci viděla pouze v zákulisních jednáních s německými zástupci, od nichž nehodlala upustit, přestože těžiště zápasu o volební reformu se přenášelo od zelených stolů do „ulic“. Pod tlakem veřejnosti byli představitelé lidové strany ochotni pouze prosazovat urychlení vyrovnávacích jednání. Klub zemských poslanců lidové strany proto na své předsněmovní poradě 25. 9. 1904 připravil vlastní návrh na zavedení všeobecného rovného hlasovacího práva při volbách na zemský sněm, který pak byl při zasedání zemského sněmu 27. 9. 1904 podán A. Stránským, ale zároveň interpelaci na stagnaci činnosti vyrovnávacího výboru. Tato skutečnost svědčila o tom, že lidovci vstoupili do rozhodující fáze zápasu o volební reformu sice s požadavkem všeobecného hlasovacího práva, ale z obav před jeho důsledným provedením, které by ohrožovalo třídní pozice české buržoazie, stejně jako buržoazie německé, odmítali o něm nechat rozhodovat veřejnost.⁷

Projevy solidarity lidové strany s požadavkem všeobecného hlasovacího práva, projevované na schůzích jejích stoupenců i na schůzích dělnictva,⁸ stejně jako sněmovní návrh plnily především agitační funkci. Proti obviněním, že totiž lidová strana opustila své dřívější programové zásady, která se šířila zejména z řad sociálních demokratů a pokrokářů, měly budit dojem, že iniciativa v boji za demokratizaci voleb patří v první řadě straně lidové, zároveň měly při jednáních o podmínkách národnostního vyrovnání na Moravě nátlakově působit na německé poslance. Proto když A. Stránský zdůvodňoval svůj návrh na zavedení všeobecného hlasovacího práva na zemský sněm, obracel se na německé poslance s poukazem na revoluční nálady lidových mas, nikoliv s apelem na demokratický obsah návrhu.⁹

Tento přístup lidové strany k všeobecnému hlasovacímu právu se nezměnil ani poté, když akce sociální demokracie za demokratickou volební reformu kulminovaly v mohutných demonstracích. Poslanci lidové strany opět hrozili německým poslancům „ulicí“. Sami však odmítali stupňovat boj za všeobecné hlasovací právo, i když Stránského návrh byl 4. 10. 1904 odkázán vyrovnávacímu výboru, aniž byl stanoven zá-

⁶ J. Kolečka, *Poznámky k dělnickému hnutí v letech 1901—1904*. In: K dějinám dělnického hnutí na Moravě a ve Slezsku II. Brno 1955, s. 158—166; Z. Konečný, *Morava, Slezsko a Halič v předvečer první ruské revoluce (1900—1904)*. Slezský sborník 54, 1958, s. 433—490.

⁷ *SL MSZ 1904*, s. 98; *Pilný návrh posl. dra. Adolfa Stránského a soudruhů v příčině změny volebního řádu pro sněm moravský*, č. 341, 1904; J. Kolečka, *Moravský pakt*, s. 600—601; *LN 12*, 28. 9. 1904, s. 1; V. Šlesinger, *Zápas*, s. 162—165.

⁸ Srov. např. vystoupení poslance K. Nováka na schůzi dělnictva 20. 9. 1904 v Brně. *LN 12*, 22. 9. 1904, s. 3—4.

⁹ „Nechceme, aby k této katastrofě došlo, potřebujeme tohoto státu právě tak jako vy, a proto byste měli s námi společně k tomu hledět, aby závčas poměry v Rakousku byly postaveny na spravedlivější základ [...] Měli byste s námi k tomu pracovat, aby tomuto lidu bylo dáno právo jeho, aby nemusel sahati k násilí. Dáte-li tomuto lidu do rukou volební lístek, není zapotřebí se báti, že vezme do ruky zbraň.“ *SL MSZ 1904*, s. 185; též *LN 12*, 7. 10. 1904, s. 1—3.

vazný termín jeho projednání. Protože si nechtěli uzavřít cestu k jednání s německými zástupci o ostatních požadavcích, zavrhlí návrh sociálních demokratů, aby čeští poslanci v zápase o volební reformu sáhli k obstrukci sněmu.¹⁰ Když potom německé politické strany — aby odvedly pozornost od požadavku všeobecného hlasovacího práva — slíbily při jednáních s německými i českými sociálními demokraty prosadit reformu voleb do brněnské městské rady, která by sociálním demokratům přinesla devět mandátů, a zavedení všeobecné volební kurie a přímých voleb v ěurii venkovských obcí na zemský sněm, využila lidová strana souhlasu sociální demokracie s těmito německými návrhy nejen k útokům na sociální demokraty, ale zároveň k rychlému opuštění požadavku všeobecného hlasovacího práva.¹¹ Ukázala tak, že její návrh na zavedení všeobecného hlasovacího práva na zemský sněm nevycházel z respektování potřeb nejširších vrstev, ale byl jen jedním z prostředků konkurenčního zápasu politických kruhů české buržoazie s buržoazií německou. Z obav před lidovými masami na něj lidová strana brzy rezignovala a dala přednost kompromisnímu jednání s německými poslanci o nové rozdělení mandátů za vyloučení účasti veřejnosti. Tento postup lidovců přispěl k tomu, aby o nedemokratickém základě volební opravy v roce 1905 bylo de facto rozhodnuto už v roce 1904.¹²

Lidová strana ovšem z taktických důvodů i nadále ve veřejnosti hrála roli obhájkyň požadavku všeobecného hlasovacího práva na zemský sněm, který pro ni byl důležitou agitační zbraní jak proti německému požadavku zřízení národnostně oddělených volebních kurií s právem veta, směřujícímu k zajištění dosavadního postavení německé buržoazie na Moravě, tak proti demokratickému hnutí veřejnosti za spravedlivou volební reformu. Vzhledem ke kritice zákulisních machinací s volební opravou, byly nuceny nedůslednost boje lidové strany za všeobecné hlasovací právo přiznat i samotné Lidové noviny.¹³

K odvedení pozornosti veřejného mínění od kritiky postupu zástupců českých a německých buržoazních stran v otázce volební reformy využívala lidová strana ve značné míře také otázky založení české univerzity na Moravě. Jejím přenesením do víru politických bojů sledovala

¹⁰ LN 12, 8. 10. 1904, s. 3; 5. 10. 1904, s. 4—5.

¹¹ Lidovci s odkazem na nereálnost prosazení všeobecného hlasovacího práva se 19. 10. 1904 spokojili s požadavkem zřízení všeobecné kurie pro volby do samosprávných orgánů. SL 22, 22. 10. 1904, s. 2; LN 12, 18. 10. 1904, s. 3—4.

¹² Za základ jednání vyrovnávacího výboru, který se sešel 29. 11. 1904 ve Vídni, byl vzat návrh poslance L. Götze. I když jednání ještě neuspěla, protože návrh dával Čechům jen nepatrnou nadpoloviční většinu poslaneckých mandátů, princip všeobecného hlasovacího práva byl již trvale opuštěn.

¹³ „Bohužel musíme se vyznat, že práce pro všeobecné rovné právo hlasovací je chvilková, není soustavná, že politické strany u nás, jež mají je ve svém programu, mezi nimi naše strana, nepečují houževnatě o to, aby volání po uskutečnění spravedlivého požadavku znělo od hodiny k hodině doléhavěji, aby nepřipustilo dlouhých odkladů.“ LN 13, 23. 7. 1905, s. 1.

úmysl využít vystupňování nacionalistických nálad k dalšímu nátlaku na německé politické činitele. Univerzitní otázka se tak v průběhu roku 1905 stala záminkou k vyostření konkurenčních bojů s německou buržoazií na Moravě. Jejich vyústění však bylo kompromisní. Události kolem tzv. „Volkstagu“ měly sice za následek rozbití stálého vyrovnávacího výboru, na druhé straně ale vedly k zahájení nových porad českých a německých poslanců. Tentokrát se ovšem jednání netýkala univerzitní otázky, nýbrž reformy zemských volebních řádů a zemského zřízení. Celá kampaň nakonec vedla k přijetí kompromisních ujednání známých pod označením moravský pakt.¹⁴

Moravským paktem získal český politický tábor na Moravě většinu zemského sněmu a zemského výboru.¹⁵ Tento úspěch byl ale znehodnocen četnými konzervativními rysy česko-německých ujednání. Většiny na zemském sněmu mohly české politické strany dosáhnout jen za přispění poslanců konzervativního velkostatku. Souhlas se zřízením národnostně oddělených volebních okresů přitom znamenal značné ztížení demokratizačních opatření v budoucnu. Nejcharakterističtější pro volební reformu byl fakt, že bylo ponecháno nedemokratické zájmové zastoupení, princip všeobecného hlasovacího práva byl přijat jen v nově zřízené IV. všeobecné volební kurii. Za situace, kdy mohutné hnutí mas za všeobecné volební právo přinutilo vládní kruhy jednat o jeho zavedení při volbách do vídeňského parlamentu, se reforma voleb do moravského zemského sněmu jevila jako určitý anachronismus, který byl možný jen proto, že zástupci české a německé buržoazie na Moravě z obav před silícím dělnickým hnutím dali přednost vzájemnému vymezení mocenských sfér před skutečně demokratickým řešením volební reformy i národnostní otázky.

Zodpovězení otázky, jaký byl podíl lidové strany na přijetí moravského paktu, není jednoduché. Na jedné straně lidovci byli stejně jako klerikálové a staročeši členy volebního výboru, který návrh polovičaté volební opravy připravil, na druhé straně lidová strana jako celek oficiálně setrvala na požadavku všeobecného volebního práva a část jejich

¹⁴ O „Volkstagu“ a moravském paktu viz blíže práce J. Kolečky, H. Glassla, R. A. Kanna, A. Skeneho, V. Šlesingera v seznamu literatury a brožury V. Perka, J. Závčka a E. Kalabise. Pro postoj lidovců bylo příznačné, že jejich usnesení z 2. 10. 1905 sice rozhodlo o vystoupení z vyrovnávacího výboru; ale bylo pro pokračování jednání o volební reformě. V novém, 26. 10. 1905 zvoleném jednadvacetičlenném volebním výboru byli proto lidovci zastoupeni A. Stránským, V. Perkem a V. Šileným. Protože Stránského návrh na zavedení všeobecného hlasovacího práva byl většinou výboru zamítnut, za základ rokování byl vzat návrh H. Fuxe a posléze A. Skeneho. Kompromisní návrh výboru, zavádějící IV. všeobecnou volební kurii a národnostní rozhraní volebních okresů, pak byl 16. 11. 1905 přijat plénem zemského sněmu. SOAB, A 11. Protokol z 16. 11. 1905.

¹⁵ Volební reforma byla ještě doplněna zákonem o přijímání do škol (lex Perek) a o používání jazyků při samosprávných úřadech (lex Parma). Znění zákonů viz *Almanach nového moravského sněmu zemského*. Brno 1906; *Die mährischen Ausgleichsgesetze*. Brno 1910.

poslanců dokonce v plénu zemského sněmu hlasovala proti přijetí navrhované volební reformy. Lidovecké schůze, tisk i poslanci do poslední chvíle před přijetím nedemokratického návrhu volební reformy horovali pro všeobecné hlasovací právo a hrozili použít nejkrajnějších prostředků k jeho prosazení.¹⁶

Pod zorným úhlem postojů veřejnosti k volební reformě se však zdánlivě bezvýhradná podpora požadavku všeobecného hlasovacího práva lidovou stranou jevila v poněkud jiném světle. V čele hnutí za všeobecné hlasovací právo stála sociální demokracie, jejíž zvýšeného vlivu na široké vrstvy si byla lidová strana velmi dobře vědoma. Blízko pravdy byl proto V. Tusar, když 27. 10. 1905 na schůzi sociálních demokratů hodnotil přístup lidovců k všeobecnému hlasovacímu právu slovy: „Dr. Stránský, vůdce mladočechů, podal návrh na zavedení všeobecného práva hlasovacího, poněvadž mladočeši jsou se svou politikou v krizi. Aby před volbami mohli vytašit se voličům s nějakým programem, agitují pro všeobecné právo hlasovací, ačkoliv mnozí jen z donucení. Naše povinnost je hnát mladočechy co nejdále, aby nemohli již nazpět, aniž by se dopustili největší hanebnosti.“¹⁷

Nebyl to jen tlak sociálních demokratů, který nutil lidovce hlásit se ke všeobecnému hlasovacímu právu. Kromě pokrokářů, kteří požadavek demokratizace volebních řádů zastávali už dříve, se pod vlivem událostí pro všeobecné hlasovací právo vyslovila i agrární strana na Moravě a živnostenské politické hnutí stejně jako „všenárodní“ korporace. Na zásadě všeobecného hlasovacího práva trvala i značná část stoupenců lidové strany. Vůdčí kruhy lidové strany proto měnily na veřejnosti své postoje k volební reformě jen velmi opatrně, i když jednání volebního výboru probíhala na jiném základě než na principu všeobecného hlasovacího práva. Při samotném schvalování dílčí volební reformy pak část lidoveckých poslanců hlasovala proti návrhu A. Skeneho.¹⁸

Po přijetí moravského paktu sněmem přešla ovšem lidová strana postupně na pozice jeho obhájkyně. Zejména po prohlášení výkonného výboru národní strany svobodomyšlné z 20. 11. 1905, kterým se mladočeši zříkali odpovědnosti za moravský pakt, se lidovecký tisk v polemice s Národními listy zastával postupu poslanců, a naopak za kompromisní řešení volební opravy na Moravě činil spoluodpovědnou mladočeskou politiku.¹⁹ V postojích k moravskému paktu se tak ve vyhrco-

¹⁶ SL MSZ 1905—1906, s. 268; Rt 21, 26. 10. 1905, s. 2; LN 13. 15. 10. 1905, s. 1; 17. 10. 1905, s. 1; 5. 11. 1905, s. 1.

¹⁷ SOAB, B 13, k. 370, č. 7607, 27. 10. 1905.

¹⁸ A. Stránský, V. Šílený, O. Pfikryl, K. Novák, E. Parma, J. Pokorný.

¹⁹ Srov. NL 45, 21. 11. 1905, s. 2; 23. 11. 1905, s. 4; SÚAP, Poz. K. Adámka, k. 52. *Paměti, 1905, s. 26—33.* Lidovci se snažili obhájit tezi, že lidová strana udělala pro přijetí všeobecného hlasovacího práva vše, co mohla, a jen bezúspěšnost jejích snah ji přiměla se s moravským paktem smířit a pokládat jej za první krok k prosazení všeobecného hlasovacího práva.

nější podobě promítly sílící diference mezi lidovci a mladočeskou stranou, které odrážely neshody v politickotřídních zájmech lidové a mladočeské strany. Zatímco mladočeši v kompromisu na Moravě viděli oslabení, ba zradu své „pozitivní“ politiky, a nové „punktace“, které oslabí možnost pronikání českého živlu do státního a mocenského organismu monarchie, lidová strana v moravském paktu nacházela příležitost, jak prosadit získání české většiny v zemské správě bezodkladně, třebaže za cenu podvázání dalšího šíření českého vlivu. I když se lidová strana stále snažila stavět jako reprezentantka svobodomyslné a demokratické politiky, pro její třídní a stranické zájmy se princip všeobecného hlasovacího práva, jehož prosazení by vedlo nejen k ochromení nespravedlivé majority německé buržoazie a k naplnění základního cíle lidové strany — získání české většiny v zemských orgánech — ale zároveň k ohrožení dosavadního politicky výhodného postavení českých buržoazních stran vůči masám českého obyvatelstva vyřazeným z politiky třídně nespravedlivými volebními řády, jevil jako méně přijatelný než společnými třídními zájmy regulovaná dohoda s politickými představiteli německé buržoazie, která ponechávala stávajícím politickým stranám české buržoazie relativně stále výhodné třídní postavení jako dříve.²⁰ Lidová strana proto nejen nevyužila možnosti prosadit všeobecné hlasovací právo, ale nepřistoupila ani k tomu, aby po přijetí moravského paktu o další demokratizaci volebních řádů usilovala. Naopak její poslanci na schůzi 6. 12. 1905 vytvořili s poslanci staročeskými a katolickónárodními společnou parlamentní komisi, která si vzala za úkol organizovat obhajobu moravského paktu na veřejnosti.²¹

Podíl lidové strany na kompromisním řešení volební reformy tedy nemohl být jiný než podíl ostatních zúčastněných buržoazních politických stran, byť byl sebelépe interpretován a maskován zdánlivým odporem tisku i části poslanců.²² Vzhledem k roli, kterou činitelé lidové strany v českém politickém životě chtěli hrát, nemohli otevřeně přiznat rezignaci na demokratické řešení volební opravy i ostatních národních a sociálních požadavků. Proto aby uklidnili opoziční hlasy voličstva a vy-

²⁰ Volební reforma zachovávala zájmové zastoupení. Hlavní boj při jejím prosazení nebyl soustředěn na demokratizaci volebních řádů, ale jednak na otázku míry posílení pozic českých zástupců v zemské správě a jeho technické provedení, jednak na způsob ochrany německé menšiny sněmu (kuriátní veto, zásada dvou-třetinové většiny ap.). Dosavadní třídní poměry uvnitř obou národních táborů tak neměly být reformou narušeny.

²¹ MO 43, 8. 12. 1905, s. 2; LN 13, 8. 12. 1905, s. 2. Dne 20. 1. 1906 pak lidovci spolupodepsali prohlášení českých zemských poslanců *Českému lidu v markrabství moravském* (LN 14, 20. 1. 1906), které kromě obrany paktu vyzývalo ke svornosti v zemských volbách.

²² Opoziční tisk v souvislosti s nejednotným hlasováním lidovců vyjádřil dokonce názor, že poslanci lidové strany měli před hlasováním předem rozděleny úkoly.. NL 45, 20. 11. 1905, s. 2; Čas 18, 24. 11. 1905; MK 10, 24. 11. 1905, s. 1; LN 13, 28. 11. 1905, s. 4.

nutili si ústupnost německých poslanců, vyostřili svůj nacionalismus a opozičnost k vládě i mladočeské politice, radikální postoje ale přitom směřovali v první řadě k požadavku založení univerzity, kdežto řešení volební reformy ponechávali zákulisním jednáním s německými zástupci. Z tohoto hlediska se politická kampaň lidové strany na zemském sněmujevila jako taktické manévrování, které mělo od lidové strany odvrátit podezření, že je spoluodpovědna za nedůsledné řešení volební reformy a neúspěchy české politiky na Moravě i ve Vídni, zároveň ale také jako výraz bezradnosti a krizových příznaků její politiky, které vyrůstaly z kolísání lidovců mezi stále vyhraněnějšími třídními zájmy české buržoazie na Moravě a snahou zachovat vliv na opoziční hnutí inteligence a maloburžoazie.

B. Neúspěchy v boji o vliv na politická hnutí pokrokářů, agrárníků a živnostníků

Polovičatá reforma nahrávala zájmům české buržoazie na Moravě, na druhé straně však podíl lidové strany na jejím prosazení ještě více přispěl k odcizení opozičních politických sil, o jejichž přízeň se ucházela. Představitelé lidové strany se však záměru udržet vliv na co nejširší vrstvy obyvatelstva nevzdávali, ani když jejich kolísavá politika v říšské radě a zemském sněmu jim v první polovině desátých let 20. století značně vzdálila politické frakce pokrokového hnutí, napomohla úplné politické emancipaci agrárního křídla a posílila separatismus živnostenského politického hnutí.

Zvláště agilně si lidová strana počínala vzhledem k pokrokovému hnutí, které svým maloburžoazním charakterem, odporem ke stavovskému pojmání politiky a antiklerikalismem bylo blízké jejím politickotřídním východiskům, třebaže její nabídky ke spolupráci zůstávaly stejně jako před volbami roku 1902 pokrokáři nevyslyšeny. Využívala k tomu jak vnitřních rozporů v pokrokovém hnutí, které vyplývaly zejména z ideověpolitických a frakčních rozdílů mezi moravskými radikálními pokrokáři a realisty, tak obdobných reakcí pokrokářů na vztup klerikálního hnutí a pozice konzervativních staročeků. Lepší předpoklady pro sblížení lidové strany s pokrokáři vytvářel zvláště její příklon k radikálnější politické taktice v říšské radě, která otupovala protilidovecké ostří pokrokářů. Část studentstva hlásící se k pokrokovému hnutí na Moravě vystoupila v dubnu 1904 ve Vavře s návrhem, aby mladá politická generace přes nedostatky, které lidová strana má, vstoupila do jejích řad a vnitřně ji obrodila. Tyto názory, hájené hlavně F. X. Hodáčem, došly ve většině frakcí pokrokového hnutí odmítnutí, působily však na další pokusy lidovců o součinnost s pokrokáři povzbudivě do té míry, že 15. 8. 1904 na schůzi v Uherském Brodě vystoupil

A. Stránský s novou otevřenou nabídkou ke spolupráci. Jeho pozvání na poradu do Přerova však vůdci jak radikálněpokrokové, tak realistické frakce pokrokového hnutí, R. Fischer a B. Kalandra, nejen odmítli, ale zorganizováním společného sjezdu radikálních pokrokářů a realistů 3. a 4. 9. 1904 v Moravské Ostravě přistoupili k upevnění separátního postupu pokrokového hnutí.²³

Příčiny neúspěchu lidové strany spočívaly v přílišném zdůrazňování její vůdčí role v navrhované politické koncentraci, které naráželo na sílící politické aspirace pokrokářů, a v ideověpolitických rozporech mezi lidovou stranou a pokrokovým hnutím, které v letech 1904—1906 přes částečnou radikalizaci nacionálních i sociálněpolitických postojů lidovců vystupovaly zřetelně na povrch. Pokrokáři především jednoznačně odmítali obnovení česko-německých vyrovnávacích jednání a odsouvali požadavku všeobecného hlasovacího práva na vedlejší kolej. Na rozdíl od taktizování lidové strany ve své převážné většině dávali najevo „plný souhlas s bojem dělnictva o zavedení všeobecného rovného tajného a přímého hlasovacího práva do všech veřejných sborů, v první řadě pak do zemského sněmu na Moravě“, a sblížovali se fakticky se sociálními demokraty.²⁴ Toto směřování pokrokového hnutí bylo pro lidovou stranu o to nebezpečnější, že ohrožovalo její záměry v příštích zemských volbách, poněvadž pokrokáři při svých přípravách na samostatné vystoupení ve volbách nacházeli společné styčné body nejen se sociálními demokraty, ale přechodně i s nově založenou agrární stranou na Moravě, s níž přes stavovská politická východiska agrárníků měli společný odpor ke „smiřovačkám“, protivládní opozičnost, požadavek důležitější volební reformy i řadu požadavků školských a hospodářských.

Zostřením protivládního kursu, rozchodem s mladočeskou politickou linií a vystupňováním agitace pro založení české univerzity na Moravě i pro volební reformu lidová strana do značné míry vycházela vstříc požadavkům pokrokářů, její postup při uzavření moravského paktu však naděje na připoutání pokrokářů značně oddálil. Ke sblížení tak mohlo dojít až za nové situace, vzniklé jednak politickými posuny po zavedení všeobecného hlasovacího práva na říšskou radu, jednak prohloubením krize lidové strany po založení agrární strany na Moravě v roce 1904.

Faktory, které při volbách v roce 1901 a 1902 ještě znemožnily samostatné vystoupení agrárního hnutí a založení agrární strany na Moravě, se v podmínkách úspěšného politického nástupu agrárníků v Čechách a posílení stavovských přístupů k řešení agrárních otázek ukázaly být nedostatečné. Převážná část rolnických poslanců sice zůstávala lidové straně věrna a vůdčí představitelé původního stavovského agrarismu

²³ J. Malíř, *Pokrokové hnutí I*, s. 114—116.

²⁴ SL 22, 15. 10. 1904, s. 3. Srov. též J. Malíř, *Pokrokové hnutí na Moravě a dělnické hnutí*, CMM 93, 1974, s. 137—145.

sledovali spíše své osobní cíle, ale nástup mladé generace v čele s F. Okleškem, J. Vacou, K. Sonntagem do popředí agrárního hnutí a přenesení těžiště separatistických tendencí mimo půdu Selské jednoty vytvářely novou situaci.²⁵

I nadále na osamostatňování agrárního hnutí nepříznivě působil vzešup Katolického spolku českého rolnictva, jehož nebezpečná konkurence, která hrozila Selskou jednotu zatlačit do bezvýznamnosti, dávala lidové straně naději na udržení Selské jednoty ve sféře svého vlivu, ale stavovské agrární zájmy (jak naznačovala podpora J. Rozkošného klerikály proti V. Perkovi při volbách za přísedícího zemského výboru v roce 1903) se ukázaly být v mnohém ohledu silnější než světonázorové rozdíly. Lidové straně se jen na čas dařilo předcházet vyhocení vzájemného poměru zvýšenou aktivitou a zájmem o rolnické otázky, zvláště ve sporu řepařů s cukrovarníky. Stále častěji se ale musela potýkat se soustředěnou agitací a stavovským přístupem agrárníků. Ocitala se tak v defenzivě, která se projevila nejen oslabením pozic v zemědělské radě, kde při volbách 16. 5. 1904 získali stoupenci Selské jednoty vedle lidovců nejsilnější zastoupení, a ve sporech o zřízení závazných zemědělských společenstev,²⁶ ale také vzhledem k přípravám agrárníků na založení vlastní samostatné strany.

Proti akcím Selské jednoty, ústícím na schůzích 17. 1. a 21. 2. 1904 ve volbu přípravného výboru pro ustavení agrární strany, bylo vedení lidové strany bezradné. Protože se obávalo otevřeného střetu se Selskou jednotou, potíralo její separatistické snahy jen nepřímo, využitím stanovisek Svozilovy Selské stráže a málo účinnou opatrnou agitací, která měla diskreditaci agrární strany v Čechách a zdůrazňováním klerikálního nebezpečí odvrátit moravské agrárníky od samostatného postupu. Také pokusy řešit nepříznivou situaci osobním působením se ukázaly být neúspěšné.²⁷ A tak lidová strana, i když v Klubu lidové strany padly už v září 1904 návrhy na zřízení nové Selské jednoty, podřízené vedení strany, a na založení nového listu pro ovlivňování venkova, dalšímu vývoji agrárního hnutí přihlížela v celku pasívně.²⁸ Teprve po konstituování agrární strany na Moravě na schůzi důvěrníků 11. 12. 1904 v Přerově a ustavujícím sjezdu 27. 12. 1904 v Olomouci, na nichž se nová strana přihlásila k agrární straně v Čechách, lidová strana v projevech svých poslanců J. Pokorného, J. Pospíšila a V. Perka přímo na

²⁵ Většina rolnických poslanců stále hájila názor, že „zájmy rolnictva byly a jsou ve straně lidové dosud nejlépe opatřeny“. SL 22, 19. 1. 1904, s. 1—2. Iniciativa proto přecházela na nové osobnosti agrárního hnutí. Srov. P. Pospěch, *Založení agrární strany na Moravě*. ČMM 100, 1981, s. 264—265.

²⁶ SL 22, 22. 5. 1904, s. 1—2; LN 12, 18. 5. 1904, s. 1—2.

²⁷ Šlo zejména o pokus poslance F. Němce přimět J. Starošíka, aby přistoupil na jednání s VV LS. SOAB, G 68, k. 26. Lidový klub, 6. 3. 1904; SS 3, 3. 12. 1904, s. 1—2; LN 12, 8. 12. 1904, s. 3.

²⁸ SOAB, G 68, k. 26. Lidový klub, září 1904.

sjezdu agrárníků a v prohlášení všech lidoveckých poslanců z venkovských volebních okresů z 22. 12. 1904 zaujala k celé akci agrárníků jednoznačné stanovisko.²⁹ Jeho proklamativnost a způsob argumentace, stejně jako absence konkrétních politických a organizačních protiopatření ale prozrazovaly, že vedení lidové strany separatismus agrárního hnutí na Moravě podcenilo a příliš jednostranně spoléhalo na vliv a prestiž svých rolnických poslanců. K protiakci přistoupilo až poté, když Selská jednota přeměnou ve Sdružení českých zemědělců pro markrabství moravské a vévodství slezské (4. 3. 1905) a organizačním propojením moravské agrární strany se stranou v Čechách na sjezdu v Přerově (19. 3. 1905) a v Praze (16. 5. 1905) zhatila veškeré naděje na zachování alespoň možnosti vzájemné spolupráce. Po poradě rolnických poslanců lidové strany 26. 3. 1905 došlo 15. 5. 1905 k ustavení Selské jednoty pro Moravu v Brně, která se pod patronací lidové strany měla na venkově stát protiváhou agrární strany.³⁰

Tento pokus zachovat prostřednictvím nové organizace lidové straně alespoň část rolnictva vycházel ze skutečnosti, že agrární strana se zatím opírala převážně jen o agrární hnutí na Hané, zatímco ostatní oblasti zůstávaly ještě mimo její vliv. Selská jednota lidové strany v čele s J. Vychodilem však nepřinesla očekávaný úspěch. Její členská základna byla velmi úzká a málo početná a její činnost sporadická, takže v zápase s agrární stranou nemohla obstát.³¹

Definitivní rozchod agrárního hnutí s lidovou stranou, provázený projevem otevřeného nepřátelství, naznačil, že také na Moravě došlo, byť se zpožděním, k závažnému prohloubení polarizace zájmů mezi městskou a venkovskou maloburžoazií a buržoazií. Neschopnost „všenárodní“ lidové strany hájit zájmy zámožného rolnictva znamenala, že ve druhé čtvrtině desátých let 20. století se podstatně snížil její vliv na venkovské obyvatelstvo, které dříve tvořilo značnou část její členské a voličské základny, a že lidová strana se stávala stranou především městských vrstev obyvatelstva.³² Organizační pohyb v živnostnictvu, které při slabosti české buržoazie původně tvořilo vedle rolnictva důležitou součást lidové strany, však v polovině desátých let ohrožoval pozice lidové strany i v řadách městské maloburžoazie.

Lidová strana bojovala o přízeň městské maloburžoazie dlouho s úspě-

²⁹ LN 12, 28. 12. 1904, s. 1; SL 22, 28. 12. 1904, s. 1, 3.

³⁰ SOAB, B 26, k. 2499, sig. 336. Selská jednota v Brně; STL 1, 31. 3. 1905, s. 1; LN 13, 28. 3. 1905, s. 4; 31. 3. 1905, s. 3.

³¹ Její členové, jejichž počet nikdy nepřekročil stovku, se rekrutovali jen z několika málo okresů na Brněnsku a západní Moravě. Činnost jednoty byla navíc oslabena odchodem J. Vychodila z lidové strany. Poněkud více se rozvinula v roce 1908, kdy se jejím tajemníkem stal V. Šlesinger, narážela však stále více na rostoucí vliv agrární strany, který se šířil i na západní Moravu.

³² Srov. výsledky voleb v roce 1906 uvedené na s. 123.

chem.³³ Napomáhala jí k tomu jak neujasněnost živnostenského hnutí, tak vlastní aktivita v živnostenské oblasti vyjádřená zejména přijetím speciálního živnostenského programu na sjezdu lidové strany 12. 7. 1896. Prosazení „středostavovské“ politické koncepce, jak se s ním v lidové straně setkáváme v 90. letech, mělo nejen vést ke smíření zájmů tzv. středních stavů, v první řadě rolnictva a živnostenstva, ale také ubránit tyto vrstvy před tlakem velkokapitálu. Cesty k živnostenstvu tak nemohly jít jinudy než přes ochranu a podporu malovýroby. Lidová strana se proto často zasazovala o zajištění maloživnostenských požadavků a aktivně se v tomto směru angažovala i v zákonodárných sborech. Svůj vliv na maloburžoazii lidovci prosazovali také přímou účastí na akcích živnostenských zájmových organizací a udržováním úzkých kontaktů s jejich představiteli. V tomto svém snažení se ovšem střetávali s obdobnými záměry staročeků a klerikálů, což se projevovalo v nejednotné politické orientaci živnostenstva, které až do roku 1905 prakticky nedospělo k samostatné politické akci, ale zůstávalo objektem působení stávajících politických stran.

Samostatně se živnostenstvo dlouho organizovalo jen v zájmových stavovských organizacích, centrálně pouze v Ústředním spolku živnostníků moravských. Novela živnostenského řádu z roku 1897 podnítila ve větší míře koordinaci a sjednocování živnostenských společenstev v okresní jednoty a zemské svazy. Sjednocení živnostenského hnutí ale naráželo na četné překážky, které bránily vyhraněnější politizaci stavovského živnostenského hnutí. Šlo jak o revnivost mezi Ústředním spolkem živnostníků moravských a Zemskou jednotou živnostenských společenstev, založenou v roce 1898, tak o různorodé zájmy mezi příslušníky jednotlivých profesí i mezi brněnskými a mimobrněnskými živnostníky a o odlišnou ideověpolitickou orientaci předáků hnutí.

Prohloubení třídní diferenciaci české společnosti, nesené prosazováním tendencí monopolního kapitalismu, stejně jako otázka politického zastoupení jednotlivých společenských vrstev podle nových demokratizovaných volebních řádů politizovaly nejen rolnictvo, ale také živnostnictvo, které v nové situaci nevidělo východisko z krize malovýroby už jen v hospodářském organizování a svépomoci, ale stále více také v politickém uplatnění. Když během roku 1905 byly odstraněny spory mezi Zemskou jednotou a Ústředním spolkem, vytvářely se předpoklady pro jednotnější postup stavovského živnostenského hnutí. Jeho základnou se měl stát Český spolek politický v Brně, který se z původní bašty lidové strany v 90. letech stal v prvních letech 20. století střediskem živnostenského hnutí v popředí s A. Holubičkou, J. Faustem, A. Klíčnickem a F. Stúnou.³⁴ I když tento spolek očekávání v něj skládané nespl-

³³ Srov. J. Malíř, *Politizace českého živnostenského hnutí na Moravě do roku 1909*. CMM 101, 1982, s. 283—309.

nil, protože jím organizovaná schůze důvěrníků živnostenstva 23. 7. 1905 v Brně se vyslovila proti zřizování samostatné strany a počítala s ním jen v případě ignorování živnostenských požadavků stávajícími politickými stranami, otázka politického osamostatnění živnostenstva se touto schůzí dostala na pořad dne. Iniciativa potom přešla na prostějovskou organizaci živnostenstva v popředí s R. Mlčochem, která se na rozdíl od brněnské schůze vyslovila 3. 9. 1905 pro politickou stranu živnostenstva.

Hrozba samostatného postupu živnostenstva se týkala především lidové strany.³⁵ Její vedení však separatismus v živnostenském hnutí podcenilo. Přes výslovné žádosti o akceptování živnostenského kandidáta J. Fausta pro doplňovací volby na říšskou radu za Znojemsko ho nebralo v úvahu. Živnostníky si však odrazovalo také taktizováním v otázce volební reformy i vztahem k pokrokařům, k nimž se živnostenské hnutí stavělo vesměs odmítavě. Vzájemný poměr mezi lidovou stranou a stavovským živnostenským hnutím se tak v roce 1905 vyhroutil natolik, že živnostníci v nastávajících zemských volbách odmítli její patronaci a přistoupili k samostatné volební akci.³⁶

Vedení lidové strany odsoudilo přípravy živnostenského volebního výboru k volbám a jeho kandidáty označilo za konzervativní, vyhocení vzájemného poměru ale řešilo kompromisně: jednak do svého volebního výboru vedle A. Holubičky koptovalo F. Najmana a na žádost živnostenského volebního výboru přijalo za svou kandidaturu předsedy Zemské jednoty živnostenských společenstev V. Povondry, jednak nechalo na sjezdu strany 27. 5. 1906 přijmout rezoluci, kterou se lidová strana zavazovala bojovat za živnostenské požadavky.³⁷ Tímto postupem se lidové straně podařilo znovu část živnostnictva připoutat, neboť vedení živnostenské volební akce pod dojmem těchto kroků lidovců upustilo od úmyslu založit vlastní politickou stranu, setrvalo pouze na požadavku sněmovního zastoupení živnostníků. Akceptováním kandidatury V. Povondry však lidovci eliminovali jen separatismus Zemské jednoty živnostenských společenstev, zatímco předáci Ústředního spolku moravských živnostníků (J. Faust, A. Klíčnick) se postupu nezávislého na lidové straně nevzdali a za pomoci staročechů a klerikálů vytvořili nový živnostenský volební výbor. Rozkol v živnostenském hnutí, kdy jedna část postupovala s lidovou stranou a druhá se staročechy, sice znemožnil samostatný a jednotný postup živnostníků při volbách, neznamenal však

³⁴ SOAB, B 26, k. 2451, sig. 66. Český politický spolek v Brně.

³⁵ Na schůzi v Prostějově byla lidová strana odsuzována, protože „přezírala hospodářské potřeby národa a vsadila všechnu svou politiku na kartu národnostního práva“. LN 13, 7. 9. 1905, s. 2.

³⁶ Srov. pozn. 33, s. 300–303.

³⁷ LN 14, 28. 5. 1906, s. 1–3. Srov. též elaborát *Činnost lidové strany v oboru živnostenském* (SOAB, G 68, k. 65. Živnosti 1906).

konec nebezpečí plynoucího z jejich politických aspirací, což jasně ukázal vývoj po zemských volbách.

C. Frakční boj o další politickou orientaci strany

Podstatnou ztrátou vlivu lidové strany na rolnictvo, inteligenci i městskou maloburžoazii, kterou politická separace agrárního, pokrokového a živnostenského hnutí na Moravě znamenala, se lidová strana v polovině prvního desetiletí 20. století ocitla v hluboké krizi, jejíž dopad byl o to závažnější, že lidovci stáli po roce 1905 před faktem zemských voleb. Nástup dosud ze sněmovní politiky vyřazených politických skupin a směrů, který volební reforma na Moravě alespoň v omezené míře umožňovala, ohrožoval výsadní postavení dosavadních českých buržoazních politických stran včetně lidové a měnil politickou konstelaci na Moravě ve směru posílení demokratičtějších politických sil, neboť zavedení všeobecné volební kurie dávalo možnost, aby se vedle konzervativního jádra české buržoazní politiky — klerikálů a staročechů — formoval i na zemském sněmu demokratický opoziční proud v čele se sociálními demokraty a pokrokáři. Otázka příklonu k jednomu z obou základních politických táborů, který se pro lidovou stranu vzhledem k oslabení jejich pozic v masách voličstva stával nezbytností, přerostla v problém mimořádného dosahu, který byl předmětem zásadních sporů v samotném ústředí strany.

Faktický vůdce strany, A. Stránský, který se nikdy nesmířil s příklonem mladé inteligence a části maloburžoazie k novým politickým směrům, hledal východisko z krize strany, zvláště po osamostatnění agrárního hnutí, ve spolupráci s pokrokáři. Aby k nim našel cestu, prosazoval v lidové straně zostřený protiklerikální kurs. Narážel přitom ale nejen na odpor těch představitelů strany, kteří měli blízko ke konzervativním politickým kruhům nebo je potřebovali k udržení svých pozic ve voličstvu, ale také na skutečnost, že obrana moravského paktu na veřejnosti, i když byla lidovou stranou zdůvodňována stanoviskem, že moravský pakt je prvním krokem ke všeobecnému hlasovacímu právu, logicky ústila ve sblížení s moravskými staročechy a klerikály.

Podnětem k otevřenému propuknutí neshod mezi vůdčími činiteli lidové strany se stala tzv. Judova aféra.³⁸ Skutečnost, že tři lidovečtí poslanci (J. Příkryl, J. N. Heimrich a J. Vychodil) podepsali interpelaci klerikálních poslanců proti K. Judovi, vedla k ostřejšímu vymezení po-

³⁸ Šlo o ostré střetnutí pokrokářů s klerikály, které bylo podníceno pronásledováním K. Judy za autorství antiklerikálního úvodu ke katalogu výstavy Kupkových obrazů v Prostějově. V konfliktu se angažovali i lidovci. Podrobněji: R. Fischer, *Pokroková Morava I*, s. 188—191; *Judův případ*. Prostějov 1906; K. Dostál-Lutinov, *Lutinov contra Juda*. Prostějov 1906; O. Příkryl, *Paměti*, s. 885—888.

stojú vůdců strany jednak ke konzervativnímu politickému táboru a k opozičním politickým silám, jednak ke krizi uvnitř lidové strany. Zatímco V. Perek, jehož pozice v nastávajících volbách byly silně ohroženy sblížením pokrokářů a sociálních demokratů na Prostějovsku, se na schůzi výkonného výboru strany 15. 1. 1906 zastával interpelace klerikálů a spolu s V. Šíleným a J. Pospíšilem prosazoval sblížení lidové strany s klerikály a staročechy, A. Stránský hájil odmítavé stanovisko Lidových novin ke klerikálnímu útoku na Judu a byl pro spolupráci s pokrokáři.³⁹

Ve vedení strany se tak na počátku roku 1906 vyhranily dva přibližně stejně silné směry, jejichž vzájemný boj prohluboval krizi lidové strany, na druhé straně však byl příznakem hledání zcela nových cest z jejího krizového stavu. I když Stránského směr byl po přijetí moravského paktu v defenzívě, prosazení zásady samostatného postupu lidové strany v nadcházejících zemských volbách, ke kterému došlo přes odpor V. Šíleného 10. 3. 1906 na schůzi výkonného výboru, ve skutečnosti znamenalo úspěch Stránského orientace na pokrokáře, podobně jako Stránským inspirované odmítnutí návrhu J. Žáčka na předvolební poradu národní, katolicko-národní a lidové strany, na který lidová strana přistoupila teprve tehdy, když byl koncipován jako porada všech českých politických stran včetně opozičních směrů.⁴⁰

Důležitým krokem k vítězství Stránského koncepce se stal sjezd důvěrníků lidové strany, konaný 27. 5. 1906 v Brně. Byl koncipován jako mohutný agitační pokus, který měl lidové straně zachovat ty vrstvy voličstva, o něž se dosud opírala. Jeho jednání a závěry vycházely vstříc především pokrokářům, a to jak schválením protiklerikálního kursu vedení strany a jeho rozhodnutí postupovat ve volbách samostatně, tak souhlasem s orientací na spolupráci s demokratičtějšími politickými silami, jak byla formulována ve Stránského referátu. Sjezdové rezoluce dokonce výslovně připouštěly, aby lidovci podporovali schopné nelidovecké kandidáty, pokud jejich politická orientace nebude konzervativní. Sjezd se tedy přiklonil k té části vedení strany, která počítala s politickou koncentrací s protikonzervativními politickými silami, zejména moravskými pokrokáři. Tento záměr byl signalizován také rozhodnutím reorganizovat lidovou stranu a revidovat její program.⁴¹

Vítězství Stránského směru dosažené na sjezdu strany však ani zdaleka nebylo definitivní. Orientace na spolupráci s pokrokáři nejenže

³⁹ SLT 2, 2. 2. 1906, s. 4; Čas 19, 20. 1. 1906, s. 43; 17. 2. 1906, s. 100; LN 14, 7. 2. 1906, s. 1 (r); MK 9, 17. 3. 1906, s. 2.

⁴⁰ Porada se konala 10. 5. 1906 v Brně za účasti zástupců lidovců, staročechů, národních katolíků, pokrokářů, národních sociálů, agrárníků a živnostníků. HzH 25, 13. 5. 1906, s. 2; P 13, 13. 5. 1906, s. 2; SLT 2, 16. 3. 1906, s. 3; Čas 19, 24. 3. 1906, s. 177.

⁴¹ Srov. LN 14, 28. 5. 1906, s. 1—3; OD 6, 29. 5. 1906, s. 1; HzH 25, 3. 6. 1906, s. 2; SOAB, k. 373, č. 4389, 27. 5. 1906.

narážela na odpor v řadách stoupenců lidové strany, ale nenacházela odezvu a pochopení ani u samotných pokrokářů, jejichž sociálněreformní představy i maloburžoazní radikalismus byly v této době se zprofanovanou politikou lidovců ve zjevném protikladu. Brněnská frakce pokrokářů v čele s J. Svozilem ml. a F. Koželuhou i část pokrokářského tisku na Moravě (Moravský kraj) neodmítaly možnost kooperace se Stránského křídlem lidové strany. Vyhrocení sporů mezi V. Perkem a prostějovskými pokrokáři v souvislosti s Judovou aférou, jemuž se ani Stránského přímým zakročením a zprostředkováním nedalo zabránit, ale postavilo většinu moravských pokrokářů na stanovisko zcela samostatného postupu ve volbách. Po ostrých výměnách názorů moravští pokrokáři nabízenou součinnost s lidovou stranou jednoznačně odmítli a v některých volebních okresech naopak dokonce organizovali protilidovecké volební vystoupení společně s ostatními opozičními protilidoveckými směry.⁴²

Izolace, do níž se lidová strana před zemskými volbami v důsledku neúspěchů Stránského „námluv“ u pokrokářů dostala, byla o to závažnější, že agrární i národně sociální strana na Moravě, které jinak kolísaly mezi konzervativním a demokratickým táborem české politiky na Moravě, ve svých předvolebních prohlášeních daly jasně najevo svůj protilidovecký kurs. Rozbití jednotné volební akce živnostenského hnutí tak představovalo jediný úspěch předvolebních příprav lidovců, který byl ale znehodnocen skutečností, že akceptování konzervativních živnostenských kandidatur lidovou stranou ztěžovalo její sblížení s pokrokáři.

Neúspěchy Stránského politické koncepce aktivizovaly konzervativní činitele strany, kteří očekávali posílení otresených pozic lidové strany od dohody s dosavadními vedoucími českými politickými stranami. Pro součinnost se staročechy i klerikály se angažovali zvláště V. Perek a V. Šílený, kteří proti Stránského linii brojili do značné míry také z osobních důvodů. Snažili se proto na schůzích 10. 3. a 30. 4. 1906 zmařit rozhodnutí výkonného výboru o samostatném postupu při volbách, které bylo namířeno především proti možnému kompromisu se staročechy a klerikály; příležitost ke zvratu v kursu vedení strany se jim naskytlá zejména na schůzi výkonného výboru 29. 9. 1906, která měla rozhodnout o účasti lidovců na poradě všech českých stran, svolané staročechy. Záčková nabídka, která byla namířena proti Stránského snaze řešit krizi lidové strany vytvořením antiklerikální volební aliance s pokrokáři, agrárníky, národními sociály i sociálními demokraty,⁴³ nacházela ve

⁴² Zvláště nebezpečně se pro lidovce vyhroutil situace na Prostějovsku, kde byl 24. 6. 1906 vytvořen společný volební výbor pokrokářů, sociálních demokratů a agrárníků, který byl namířen proti lidovecké kandidatuře V. Perka. HZĚ 25, 27. 6. 1906, s. 2; SOAB, B 13, k. 374, č. 6524, 11. 8. 1906.

⁴³ Stránský využil protiklerikálních nálad před zemskými volbami k organizování porady neklerikálních stran (15. 9. 1906). Návrhy z ní vzešlé měly být po vyjádření výkonných výborů zúčastněných stran předmětem dalších jednání. K nim ale již nedošlo.

vůdčích kruzích lidové strany příznivý ohlas. I když byl Stránského návrh na odmítnutí účasti na poradě českých stran nakonec ve výkonném výboru přijat, důvěra opozičních stran v příští postup lidovců byla otřesena, protože Stránského stanovisko narazilo ve vedení strany na tuhý odpor vedený poslanci Šileným, Vychodilem, Heimrichem a Reichstädtem a prošlo většinou pouhých dvou hlasů.⁴⁴ Vystoupením opozice na schůzi výkonného výboru jen vyvrcholil odpor a nechuť k politické linii a autoritativním metodám Stránského, proti nimž protestovali někteří členové výkonného výboru už dříve vystoupením z tohoto orgánu i odmítáním vlastních kandidatur.⁴⁵

Nebezpečnější než individuální odpor členů výkonného výboru se pro pozice Stránského stal organizovaný odpor prostějovské frakce, který už měl starší kořeny. Radikálnější postup Stránského vedení strany před říšskými a zemskými volbami v roce 1901 a 1902 sice vzájemné spory utlumil, jakmile však Stránský nastoupil oportunní protiobstrukční taktiku, odpor prostějovské frakce k politickému kursu Stránského se znovu vystupňoval do té míry, že se v letech 1903—1904 stal důležitým faktorem politického rozhodování v brněnském stranickém ústředí, který musel Stránský respektovat.

Vzhledem k odporu Českého politického spolku v Prostějově i dalších organizací musel Stránský několikrát hájit svou politiku na opozičních schůzích lidovců. Výkonný výbor byl pod tlakem opozice uvnitř strany 18. 4. 1903 nucen přijmout opoziční usnesení a souhlasit s účastí opozičních zástupců lidové strany na sjezdu důvěrníků národní strany svobodomyslné 26. 4. 1903 v Praze.⁴⁶ Opoziční síly v lidové straně byly v té době tak vlivné, že na sjezdu v Praze hlavní slovo za lidoveckou delegaci měl V. Perek, který se ve svém vystoupení vyslovil pro ostřejší politický kurs ve Vídni, zatímco Stránský z obav před kritikou radikálů ani nevystoupil.⁴⁷ Pod tlakem opozice byl Stránský dokonce nucen na čas ustoupit do pozadí, kdežto prostějovská frakce nabyla významného vlivu na postup celé strany, a to nejen vedením řady kampaní, ale také přímo při formování její politické linie.⁴⁸

Rostoucí vliv prostějovského křídla strany ovšem nepodlomil dominantní postavení Stránského ve straně. Stránský k udržení svých pozic

⁴⁴ P 13, 28. 9. 1906, s. 1; OD 6, 1. 10. 1906, s. 1; SN 1, 2. 10. 1906, s. 1; Čas 19, 20. 10. 1906, s. 659—660; SOAB, G 68, k. 42. Sněm, 30. 9. 1906.

⁴⁵ E. Parma pro nesouhlas s orientací na moravské pokrokáře hodlal kandidovat samostatně, J. N. Heimrich znechucen poměry ve vedení strany odmítal přijmout kandidaturu, J. Máša a L. Riedl na protest proti poměrům ve výkonném výboru jej na čas opustili.

⁴⁶ LN 11, 21. 4. 1903, s. 4; Čas 16, 11. 4. 1903, s. 234; SOAB, G 68, k. 26, Lidový klub, 17. 4. 1903.

⁴⁷ HzH 22, 29. 4. 1903, s. 3; Čas 16, 2. 5. 1903, s. 277—281; 285; NL 43, 1. 5. 1903, s. 1; LN 11, 28. 4. 1903, s. 4.

⁴⁸ O. Příkryl, *Paměti*, s. 740; SOAB, G 68, k. 26; Lidový klub, 5. 3. a 16. 3. 1904; Čas 16, 19. 12. 1903, s. 801.

umně využíval jak svého výjimečného postavení v mladočeském politickém táboře, tak možnosti, které mu dávaly Lidové noviny i Klub lidové strany, jehož vedení vzhledem k převaze brněnských členů držel ve svých rukou. Navíc zatímco prostějovští předáci museli ve druhé třetině desátých let urputně bojovat o svůj vliv na Prostějovsku se silicí sociálně demokratickou, národně sociální i agrární a pokrokářskou opozicí, Stránský upevňoval svůj vliv nejen v brněnském prostředí, ale i organizacích strany na západní a jihozápadní Moravě.⁴⁹ Ke zvýšení prestiže Stránského přispěla i podzimní sněmovní kampaň roku 1904, v níž Stránský vystoupil s návrhem na všeobecné hlasovací právo.

Rozhodujícím způsobem však na vzájemný poměr prostějovských lidovců a Stránského vedení v této době působila měnící se situace obou složek strany. Oproti Stránskému, který východisko z krize, do níž se lidová strana dostala díky neporozumění zájmům jednotlivých sociálních vrstev, hledal v příklonu k maloburžoaznímu radikalismu opozičních sil, prostějovská frakce šla opačnou cestou. Jestliže dříve tvořila radikální křídlo lidové strany a tlačila její vedení k ostřejšímu postupu v říšské radě i na zemském sněmu, v nových podmínkách, kdy dominantní postavení prostějovských lidovců v místní samosprávě i hospodářství na Prostějovsku bylo ohroženo rozmachem opozičních politických sil, hledala záchranu ve sblížení se staročechy a klerikály.⁵⁰

Cesty obou vůdčích frakcí lidové strany se už v postojích k moravskému paktu podstatně rozcházel. A. Stránský odsuzoval polovičatost volební reformy a hlasoval proti ní, V. Perek naopak hlasoval pro a patřil k jejím hlavním obhájčům. Ne náhodou z Prostějovska vyšla také iniciativa k obhajobě moravského paktu v lidovecké veřejnosti.⁵¹ I když aktivní postoj prostějovské frakce k moravskému paktu v lidové straně později vlastně převládl, její postup byl ve znamení defenzivy a rozchodu s vedením strany, který byl zvláště evidentní při nastávajících zemských volbách v roce 1906. Nechuť k „výstřednostem“ v politice lidové strany, projevovaná Hlasy z Hané i při sjezdu strany 27. 5. 1906, vycházela totiž ze zcela odlišných představ o otázkách volebního postupu lidové strany, kterou prostějovští lidovci dokumentovali odporem ke kandidaturám ústředního volebního výboru strany a vlastní volební spolupráci s konzervativními politickými kruhy.⁵²

Volby v roce 1906 měly klíčový význam nejen pro vývoj poměru mezi Stránského vedením a prostějovskou frakcí, ale vůbec pro další orientaci

⁴⁹ Využil k tomu zejména krajský sjezd strany 5. 7. 1904 v Jihlavě. SOAB, G 68, k. 26. Lidový klub, 8. 7. 1904.

⁵⁰ Srov. dopis V. Perka O. Pražákovi ze 7. 11. 1906. SOAB, G 61, k. 7. Dále: LN 13, 7. 2. 1905, s. 4; Čas 19, 6. 1. 1906, s. 13.

⁵¹ V. P e r e k, *Nejdůležitější zásady nových zemských zákonů moravských z roku 1905*. Brno 1906; *Zápisník*, 17—24; HZH 24, 13. 12. 1905, s. 1.

⁵² HZH 25, 3. 6. 1906, s. 1—2. Hlasy z Hané proto také neotiskly tu část volebního svolání lidovců, která byla antiklerikální.

lidové strany. Přípravám na volby proto přikládaly všechny složky strany nemalý význam. Stránského vedení věnovalo velkou pozornost jak organizačním opatřením, tak volební agitaci, kterou zvláště k volbám ve IV. kurii, kde očekávalo srážku klerikálního a demokratického bloku, zaměřilo protiklerikálně. Při samotných volbách v této volební kurii vyzněl celkový postup lidové strany ve prospěch kooperace s pokrokaři i sociálními demokraty proti klerikálům, i když část lidovců volila proti sociálně demokratickým kandidátům. Přes tuto taktiku byli ve všeobecné kurii úspěšní jen dva lidovečtí kandidáti (A. Smrček, F. R. Reichstädter) a pět sociálních demokratů oproti sedmi klerikálům.

Ještě hůře dopadla lidová strana ve venkovské volební kurii, kde většina jejích kandidátů propadla proti agrárikům, kteří dobyli celkem čtrnáct mandátů, a kde značných úspěchů dosáhla také strana katolicko-národní (sedmáct mandátů), kdežto staročeši získali jen dva a pokrokaři jeden mandát. Jestliže po volbách v roce 1902 lidová strana držela 41,8 % českých „venkovských“ mandátů, nyní pouze 7,7 %. Relativně úspěšná byla lidová strana jen ve volbách v městských volebních okresech, kde získala jedenáct z dvaceti českých poslaneckých míst, což bylo 55 % oproti 50 % v roce 1902. Ačkoliv lidová strana postavila k volbám čtyřicet sedm kandidatur, získala všehovšudy jen šestnáct mandátů. Její situace se tak radikálně zhoršila. Oproti dřívějším volbám, kdy představovala nejsilnější českou politickou stranu, která disponovala vždy zhruba padesáti procenty všech českých mandátů, nyní obhájila jen 21,9 % ze sedmdesáti tří českých poslaneckých míst. Nejsilnější stranou se naopak stala národní strana katolická (dvacet čtyři mandáty), agrární strana získala čtrnáct mandátů, národní strana sedm, sociálně demokratická strana a pokrokaři po pěti mandátech; jako samostatní byli zvoleni dva poslanci.⁵³

I když volby přinesly lidové straně porážku, jejíž příčiny byly přičítány na vrub Stránského volební orientaci na pokrokaře a sociální demokraty, neznamenaly oslabení Stránského pozic v lidové straně ani konec jeho politické koncepce. Stránského taktika ve volbách vyvolala značnou kritiku mezi konzervativnějšími příslušníky lidové strany i v klubu mladočeských poslanců ve Vídni,⁵⁴ která však už nemohla být odpůrci Stránského využita, protože právě opozice proti Stránskému uvnitř strany utrpěla ve volbách největší porážku. Její představitelé navíc na protest proti Stránskému politickému kursu, který v lidové straně získával převahu, stranu opouštěli nebo se stahovali do ústraní. Ne-

⁵³ Srov. tabulku č. 1 v příloze. Za lidovou stranu byli zvoleni ve všeobecné kurii A. Smrček, F. R. Reichstädter, ve venkovské J. Střelec, K. Balák, J. Pokorný, v městské O. Přikryl, E. Parma, A. Stránský, K. Novák, V. Šílený, K. Albrecht, J. Budínský, L. Chlum, L. Pluhař, J. Podbrdský a V. Votruba.

⁵⁴ Srov. STL 2, 23. 11. 1906, s. 7; Čas 19, 24. 11. 1906, s. 751; SOAB, G 68, k. 11. Dopis V. Perka z 25. 12. 1906 V. Šílenému.

spokojenost s vývojem poměrů ve straně vyjadřovali zejména představitelé rolnictva v lidové straně, kterým byl — jako J. Vychodilovi, dlouholetému místopředsedovi strany — postup Stránského vedení příležitostí k tomu, aby hledali cestu do agrární strany. Protože hlavní odpůrce Stránského ve straně V. Perek volební porážkou a otřesením pozic na Prostějovsku ztratil vliv na poměry v ústředí strany, zůstával jediným významným konkurentem Stránského V. Šílený. Na něj se proto také upíraly naděje opozičníků, zvláště když byl přes odpor Stránského, který prosazoval kandidaturu L. Pluhaře, nominován a na konci roku 1906 zvolen za lidovou stranu do zemského výboru. Zvolením do této funkce se ale podíl V. Šíleného na vedení strany značně omezil, takže naděje odpůrců Stránského do něj vkládané zůstaly nesplněny.

Důležitou roli při oslabení vnitřní opozice sehrála skutečnost, že Stránského vedení k prosazení nové orientace strany využilo celkové politické situace na Moravě, která nastala v období mezi zemskými a říšskými volbami v roce 1906 a 1907. Úspěchy klerikálů a agrárníků na jedné straně a úspěšný nástup sociálních demokratů do oficiální zemské politiky na straně druhé znamenaly zásadní zásah do dosavadního rozložení politických sil. Protože žádná z českých politických stran nebyla natolik silná, aby mohla jednoznačněji určovat další směřování české buržoazní politiky na Moravě, nabyla otázka kooperace stran před chystanými říšskými volbami značné aktuálnosti. Stránského Lidové noviny, které viděly ve vzrůstu moci klerikálně konzervativních sil velké nebezpečí pro zájmy lidové strany, odmítly návrhy na sblížení lidovců s klerikály a setrvaly na „pokrokářské“ orientaci. Zdůrazňování potřeby „nerozbíjet z malicherných příčin svobodomyšlný pokrokový tábor“ ovšem jen alibisticky zakrývalo jak ztráty, jež lidová strana utrpěla ve volbách, tak její záměr udržet si prostřednictvím bloku opozičních stran významné postavení v politickém životě Moravy.⁵⁵

Vítězství Stránského koncepce napomohlo k příznivějšímu přijetí sblížovacích pokusů lidové strany v pokrokářských kruzích, které v porážce některých lidovců (V. Perka, J. Vychodila, K. Richtera aj.) viděly očistu lidové strany od konzervativních žvlů. Stanoviska pokrokářů k lidové straně se proto pod dojmem volebních výsledků výrazně zlepšila.⁵⁶ V pozadí zlepšených vztahů tkvěly ovšem obavy, které jak lidovci, tak pokrokáři jako představitelé demokratičtějších buržoazních a maloburžoazních vrstev pociťovali z volebních úspěchů klerikálů, ale stále více také ze vzestupu sociálních demokratů. Situace po volbách tak naznačila, že i když Stránského orientace na spolupráci s pokrokáři při samotných volbách nepřinesla lidové straně úspěch, nakonec v ní zvítězila a stala se východiskem k určité konsolidaci jejích vnitřních poměrů

⁵⁵ LN 14, 20. 11. 1906, s. 1; 30. 11. 1906, s. 1; 5. 12. 1906, s. 2.

⁵⁶ J. Malíř, *Pokrokové hnutí II*, s. 108—109.

v následujícím období i významným faktorem přesnějšího vymezení jejího místa v politickém táboře české buržoazie na Moravě. K tomuto vývoji významně přispělo také vyhranění politického postupu lidovců v říšské radě, zejména ve vztahu k „pozitivní“ politice mladočechů.

D. Odklon od mladočeské „pozitivní“ politiky

Krise, v níž se mladočeská politika na počátku 20. století ocitla, se projevila nejen v samostatném postupu agrárních a národně sociálních poslanců, nýbrž také přímo v rozporuplném politickém postupu mladočeských poslanců v říšské radě. Přestože mladočeši oficiálně setrvali na požadavku vnitřní úřední češtiny a zřízení české univerzity na Moravě, v novém parlamentě se za dílčí ústupky vzdali obstrukce a přistoupili na nové česko-německé národnostní smiřovačky. Ani po jejich nezdaru na počátku roku 1903 však nenastoupili zásadovější demokratickou politiku, ale úspěchů hodlali dosáhnout zákulisními jednáními s vládou a zároveň hrozbou obstrukce. K obstrukci ovšem znovu sáhli teprve tehdy, až už bylo jasné, že předseda vlády E. Koerber se stal překážkou jejich úsilí o naplnění mocenských aspirací české buržoazie. V zásadě však nastoupili „etapovou“, „pozitivní“ politiku, směřující k prosazování mocenských zájmů české buržoazie v monarchii cestou kompromisů s vládou.⁵⁷ Tuto politiku mladočeši rozvinuli zvláště za vlády Gautschovy a Beckovy, když se vzhledem k radikalizaci vyvolané revolucí v Rusku a rozmachem hnutí za všeobecné hlasovací právo stávali významnou oporou předlitavských vlád.

Lidová strana v nově zvoleném parlamentě po r. 1901 v zásadě následovala politiku mladočechů. Její poslanci se přes protivládní opoziční nálady veřejnosti tlumočené i v lidoveckém tisku a přes „válečnické“ projevy A. Stránského v říšské radě, přiklonili k obhájcům protiobstrukční taktiky.⁵⁸ A. Stránský v této době plně akceptoval politické manévrování J. Kaizla, takže si při důvěrných jednáních s Koerbrovou vládou směřujících k obnově dělnosti sněmovny dokonce vysloužil císařovo uznání. V. Šílený šel při obhajobě „antiobstrukčního oportunismu“ v poslaneckém klubu tak daleko, že byl kritizován samotným strůjcem oportunní taktiky mladočechů, J. Kaizlem.⁵⁹ Po opakujících se neúspěších mladočeské jazykové politiky se však v politickém postupu lidovců začaly objevovat také momenty nové. Protože vedení lidové strany vycházelo z předpokladu, že porážka „doma“ by byla pro postavení strany mnohem nebezpečnější než porážka na fóru říšské rady,⁶⁰

⁵⁷ K. Kramář, *Poznámky o české politice*. Praha 1906.

⁵⁸ Z. Tobolka, *Politické dějiny III/2*, s. 307; též, *J. Kaizl III/2*, s. 1130.

⁵⁹ *Tamtéž*, s. 1122, 1126, 1156, 1113, 1118—1119, 1127—1129; LN 9, 23. 5. 1901, s. 1.

⁶⁰ Srov. Stránského názory in: Z. Tobolka, *J. Kaizl III/2*, s. 1011—1012.

hledala lidová strana v období po roce 1901 cestu k záchraně svých pozic ve volbě vlastní politické taktiky nezávislé na mladočeších, která by vzhledem k sílící opozici přinášela hmatatelnější politické úspěchy než jazyková politika mladočeské strany. Politické úsilí lidové strany proto stále častěji směřovalo k protežování „moravských“ požadavků, a to i za cenu rozchodu se záměry mladočeské politiky ve Vídni. Zvýšený důraz na moravské záležitosti byl zřetelný už při vymezování českého stanoviska k jazykové otázce na poradách k chystaným česko-německým vyrovnávacím konferencím na počátku roku 1900, při němž postoj českých poslanců z Moravy komplikoval možnost dohody s německými zástupci a vládou,⁶¹ a po volbách v roce 1901 ještě zesílil.

Akcent na „zájmy české Moravy“ ovšem z počátku neznamenal popření základních postulátů mladočeské politiky, týkal se jen jejich nové hierarchizace, hlavně v poměru mezi požadavkem vnitřní úřední češtiny a požadavkem zřízení české univerzity na Moravě. Zatímco mladočeši otázku zřízení druhé české univerzity neoddělovali od jazykových požadavků, moravští poslanci stále častěji preferovali univerzitní požadavek před požadavky jazykovými.

Požadavek druhé české univerzity byl v politice lidové strany již staršího data, na počátku 20. století však nabyl nového rozměru. Lidová strana jej na svém sjezdu 5. 1. 1902 povýšila na kardinální postulat své politiky, jehož splnění bylo sjezdem označeno za prvořadý úkol, a zároveň za podmínku účasti na vládou připravovaných česko-německých jednáních.

Preferování univerzitního požadavku lidovou stranou vycházelo z názoru, že česká univerzita na Moravě by představovala účinnější prostředek k posílení pozic české buržoazie než prosazení češtiny v úřadech. Kategoricky toto mínění formuloval A. Stránský na zmíněném sjezdu: „Otázka tato (univerzitní — J. M.) má pro nás okamžitě větší důležitost než vnitřní úřední řeč česká, která sama o sobě postavení naše nezesílí.“⁶² Toto stanovisko, stejně jako Stránského prohlášení na schůzi v Bystřici n. P. o tom, že „vnitřní úřední jazyk není prostředkem a není podmínkou k dosažení politické moci, nýbrž atributem a následkem jejím,“ prozrazovalo, že rozdíl v postojích Stránského vedení a mladočeských činitelů nabývaly zásadnějšího charakteru.⁶³

Preferování univerzitního požadavku lidovci na úkor mladočeské jazykové politiky se proto stalo příčinou první vážné roztržky mezi poslanci lidové a mladočeské strany. Poslanci lidové strany nesouhlasili se stanoviskem Českého klubu v říšské radě, které bylo formulováno B.

⁶¹ Spory o jazykový zákon pro Moravu se staly také příčinou žádosti ministra A. Rezka o demisi. *Tamtéž*, s. 1013; též LA PNP, Poz. E. Engla, k. Ich82. Zprávy klubovní, 6. 2. 1900.

⁶² LN 10, 8. 1. 1902, s. 1—2.

⁶³ LN 10, 23. 8. 1902, s. 2.

Pacákem a 25. 9. 1902 sankcionalizováno výkonným výborem mladočeské strany, a fakticky se tak rozešli s většinou mladočeského klubu. Tento fakt nezastřely ani dementi Lidových novin, ani Stránského přechodné favorizování jazykové otázky před snahou vlády prosadit nejprve rakousko-uherské vyrovnání, ani účast lidovců na vystupňování nátlaku, kterým byla vláda přinucena vydat prohlášení o úpravě jazykových poměrů.⁶⁴ I když tyto rozpory se zatím týkaly jen poměrů uvnitř poslaneckého klubu a po vydání Koerbroy jazykové předlohy, proti níž se v říjnu 1902 postavili všichni čeští poslanci včetně konzervativních velkostatkářů, ustoupily zdánlivě do pozadí, prohlášení výkonného výboru lidové strany ze 14. 12. 1902 k česko-německým konferencím znovu organizovaným vládou ukazovalo na trvajících rozdíly v přístupu mladočechů a lidovců k dobovým otázkám. Odsuzovalo totiž možnost separátního provedení jazykové úpravy jen v Čechách a žádalo přednostní řešení potřeb české Moravy.⁶⁵

K závažnosti rozporů mezi lidovou a mladočeskou stranou a k jejich prohloubení přispělo, že lidovci postupně přešli od zdůrazňování prvořadosti požadavku zřízení univerzity na Moravě přímo k otevřenému hlásání protikladu mezi mladočeskou jazykovou politikou na jedné straně a potřebami české Moravy na druhé straně: „Chceme opanovati jazykovou otázku, ale nechceme jí býti ovládnáni a spoutáni (...) My zatím na Moravě máme jiné a větší bolesti. My nemáme dosud většinu na sněmu, ač nám patří, nemáme v rukou zemský výbor, nemáme okresní zastupitelstva, nemáme ještě několik měst ve svých rukou, ač obyvatelstvo jejich je české, naše úřady obsazeny jsou ohromnou většinou Němců, naše technika není ještě doplněna a vyvinuta, dosud nemá žádné budovy, nemáme české univerzity na Moravě, máme plno místních Matic školských, jež vesměs sténají pod tíhou středních a jiných nutných škol a volají o pomoc a subvence, naše místní dráhy nejsou vystaveny, náš průmysl a naše živnosti volají po organizaci. A v tomto stavu se máme bít za — ústřice! (...) Nejsme pro okamžité řešení otázky vnitřního úředního jazyka. Klub poslanecký nedává nám zapravdu, jest mínění jiného a my loajálně odvoláváme se k vyšší instanci — k české veřejnosti. Ale k celé, ne pouze pražské.“⁶⁶ Z těchto názorových postojů byly vyvozovány konsekvence i pro celkovou politickou linii lidové strany v říšské radě. Protože Stránského vedení strany přiznávalo krizi mladočeské politiky, ale její příčiny spatřovalo v zanedbávání záležitostí Moravy a přeceňování jazykových požadavků, odmítalo taktiku radikálů v mladočeském klubu i mimo něj a na rozdíl od nich hledalo cestu z krize v zanechání obstrukční taktiky, která jen

⁶⁴ LN 10, 2. 9. 1902, s. 1; SL 20, 4. 9. 1902, s. 1—2; Čas 15, 6. 9. 1902, s. 775—776.

⁶⁵ LN 10, 18. 12. 1902, s. 3; SL 20, 18. 12. 1902, s. 2.

⁶⁶ a. s., Co nyní? LN 10, 28. 12. 1902, s. 1—2.

rozdmychávala německý šovinismus a českým poslancům vzdalovala poslance ostatních proticentralistických stran v parlamentě, a v obnově dělné parlamentní většiny pod vedením českých poslanců, která by re-zignovala na neplodnou jazykovou politiku a prosazovala konkrétní po-litické cíle.

Tyto názory žádající vlastně úplnou revizi mladočeské politiky se přes Stránského pokusy o získání početnější podpory v mladočeském klubu opíraly jen o poslance z Moravy, přispívaly ale k nebezpečnému prohloubení krize v mladočeském poslaneckém klubu.⁶⁷ Když většina klubu 22. 1. 1903 souhlasila s pokračováním obstrukce, s výjimkou před-lohy o brancích, Stránský nejenže s tímto rozhodnutím nesouhlasil a za mnohem případnější taktiku považoval vytvoření protivládní parlament-ní většiny, ale příkrým označením obstrukční taktiky za „perverzi“ v de-batě o změně jednacího řádu poslanecké sněmovny 6. 2. 1903 nemálo zostřil vzájemné vztahy lidoveckých a mladočeských poslanců.⁶⁸

Preferování vlastních zájmů lidové strany na Moravě na úkor mlado-české politiky bylo výrazem zesílení mocenských aspirací české buržo-azie na Moravě, která však ve srovnání s dalekosáhlými ambicemi české buržoazie z Čech sledovala prosazování skromnějších cílů, omezených především na Moravu (většinu zemského sněmu, zemského výboru, zří-zení okresních zastupitelstev, české univerzity ap.). Česká buržoazie na Moravě přitom spoléhala mnohem více na kompromisní jednání s poli-tickými zástupci německé buržoazie a s vládou než na demokratické řešení pomocí lidových mas. V pozadí odmítavého postoje lidovců k ob-strukční taktice tak stála obava, aby se obstrukcí neuzavřely dveře ke kompromisnímu řešení otázky politické moci na Moravě. Lidové noviny v úvahách o poslání české politiky v monarchii celkem otevřeně při-znávaly tuto orientaci. Přestože kritizovaly, že „cislajtanismus“ neza-ručuje splnění českých požadavků a že české státní právo je vzhledem k zahraničněpolitickým aspektům dočasně neuskutečnitelné, dokazovaly, že budoucnost českého národa může být uspokojena jen v Rakousku, a proto navrhovaly „provozovati politiku rakouskou, (...) vše podpo-rovati, čím se moc rakouská zesílí“.⁶⁹ Z tohoto hlediska obstrukci parla-mentních jednání odsuzovaly jako oslabování parlamentarismu v monar-

⁶⁷ Poslaneckým klubem byly Stránského postoje prohlášeny za soukromé (Z. To-bolka, *Politické dějiny III/2*, s. 335–336), Stránský se však pokoušel, jak prozra-zuje jeho dopis z 4. 1. 1903 E. Grégrovi (LA PNP, Poz. E. Grégra, k. Ich58), o zís-kání podpory některých mladočechů. Polemiky pronikly i do tisku (NL 43, 13. 1. 1903, s. 1; 15. 1. 1903, s. 2; LN 11, 8. 1. 1906, s. 3; 11. 1. 1903, s. 3; 14. 1. 1903, s. 4; Čas 16, 17. 1. 1906, s. 43).

⁶⁸ Z. Tobolka, *Politické dějiny III/2*, s. 335–336; Čas 16, 14. 2. 1903, s. 100; LN 11, 11. 2. 1903, s. 2–3; NL 43, 8. 2. 1903, s. 1–2; SOAB, G 68, k. 26. Lidový klub, 22. 1. 1903.

⁶⁹ *K našemu politickému postupu*. LN 11, 17. 2. 1903, s. 1 Za ideální byla označena taktika „volné ruky“ vůči vládě a vzájemné doplňování oportunního a radikálního politického postupu.

chii a nevyklučovaly oportunní spolupráci s vládou, za předpokladu, že by byla ochotna přistoupit na některé požadavky.

I když odklon Stránského vedení lidové strany od mladočeské jazykové politiky a obstrukční taktiky na přelomu let 1902 a 1903 signalizoval prohloubení zájmové diferenciaci české buržoazie na Moravě a v Čechách, základní politickotřídní přístupy obou politických stran zůstávaly shodné, neboť byly určovány na jedné straně třídním odporem k silícímu dělnickému hnutí, na druhé straně konkurenčním zápasem s německou buržoazií. V obou případech šlo o oportunní politiku, která používala všech prostředků, jen aby dosáhla zlepšení mocenského postavení silící české buržoazie. Proto jakmile změny celkové situace v monarchii vyvolané nástupem monopolního kapitalismu naznačily sebemenší možnost dosáhnout mocenských cílů jinými prostředky, neváhala mladočeská ani lidová strana zásadně změnit taktiku. Mladočeši se 12. 3. 1903 pod dojmem politické krize vyvolané zhoršením vztahů mezi Vídní a Budapeští a pod hrozbou prosazení rakousko-uherského vyrovnání pomocí absolutistického § 14, ale hlavně za slib vnitřní úřední češtiny a zřízení české univerzity na Moravě vzdali obstrukce. Umožnili tak opětovné sblížení stanovisek lidové a mladočeské strany, které bylo manifestováno sjezdem důvěrníků národní strany svobodomyšlné 26. 4. 1903 v Praze, jehož se účastnili i důvěrníci lidovečti.⁷⁰

Ale ani postoje moravské lidové strany nezůstaly vzhledem k třídnímu politickému pohybu v monarchii neměnné. Jestliže odklon moravských lidovců od mladočeské politické linie byl v prvních letech 20. století podmíněn především jejich snahou řešit na prvním místě mocenské poměry na Moravě, a to i bez ohledu na zájmy české buržoazní politiky ve Vídni, ba i za cenu separátní dohody s německou buržoazií na Moravě, pak v následujících letech byly posuny v politických postojích lidové strany motivovány hlavně zostřením třídních rozporů v české společnosti. Lidová strana byla stále častěji nucena reagovat jak na silící nespokojenost opozičních maloburžoazních vrstev s politikou vedoucích českých politických stran, tak na rozmach dělnického hnutí a jeho boj za všeobecné hlasovací právo. Jako ostatní „všenárodní“ strany proto oživovala státoprávní hesla české buržoazní politiky, připojila se k státoprávnímu reskriptovému hnutí na podzim 1903, zároveň ale začala agilněji postupovat také v otázce všeobecného hlasovacího práva. Viditelně také radikalizovala svou politickou taktiku v říšské radě. Dne 6. 3. 1904 se výkonný výbor lidové strany připojil k protivládnímu prohlášení mladočechů z 11. 2. 1904 a souhlasil tak s obstrukčním postupem lidoveckých poslanců v říšské radě.⁷¹

⁷⁰ Srov. pozn. 47; dále *Česká politika III*, s. 685—686.

⁷¹ LN 12, 8. 3. 1904, s. 3—4; G. Kolmer, *Parlament 8*, s. 552—561. Stránský i nadále vyjadřoval pochybnosti o správnosti obstrukční politiky, ale přizpůsoboval se radikálním náladám.

Přestože se lidovci v obstrukci parlamentních jednání opět s mladočechy v taktice shodli, odlišná mocenská a národnostní situace v Čechách a na Moravě dovolovala, aby mezi konkrétními politickými postoji mladočechů a lidovců vznikaly stále větší diference. Rozdílný přístup moravské lidové strany k politické situaci byl zřejmý už z toho, jak přísně oddělovala říšskou politiku od zemské. V říšské radě se z poslanců lidové strany, dříve odpůrců obstrukční taktiky, stali její nejhrolivější zastánci. A. Stránský šel v obstrukčním radikalismu až tak daleko, že se 23. 4. 1904 i proti rozhodnutí mladočeského klubu připojil k obstrukci voleb do delegací, o kterou se pokusili agrárníci a národní sociálové. Obstrukční stanovisko hájil i na poradě českých poslanců 21. 6. 1904 v Praze.⁷² Tyto postoje ovšem nic nezměnily na umírněném postupu lidové strany na zemském sněmu, Stránský naopak uváděl „veškeré důvody proti zahájení obstrukce na sněmu moravském“, ke kterému radily české politické kruhy v Čechách.⁷³

Ještě zřetelněji se odlišné hodnocení politické situace lidovou a mladočeskou stranou projevilo po nástupu nové Gautschovy vlády, která hodlala řešit národnostní otázku v českých zemích. Lidové noviny odsuzovaly vládu, že neřeší problémy Moravy, a napadaly přitom také příznivé mínění mladočeských vůdců o nové vládě, s nímž se odmítaly ztotožnit.⁷⁴ Ani vládní prohlášení z 21. 6. 1905, jímž Gautsch projevil zájem o řešení jazykové otázky a o zřízení české univerzity na Moravě, nebylo lidovci a mladočechy přijímáno stejně. Kdežto mladočeští poslanci tím, že při hlasování i proti názorům výkonného výboru národní strany svobodomyšlné propustili vládní předlohy o obchodní smlouvě s Německem, projevíli vládě důvěru, lidové straně zavdalo vládní prohlášení, které ji neuspokojovalo hlavně s ohledem na univerzitní požadavek, příčinu k vystupňování protivládní agitace.⁷⁵ Nesouhlas lidové strany s postupem mladočeského klubu se ještě více vyhroutil, když většina mladočeských poslanců přijala bez odporu rozhodnutí vlády z 4. 8. 1905, kterým se zřizoval český učitelský ústav v Polské Ostravě namísto paralelek v Opavě. Stránský tehdy na protest proti příznivým stanoviskům většiny klubu k vládě složil funkci jeho místopředsedy. V tomto rozhodnutí byl 23. 9. 1905 podpořen usnesením výkonného výboru lidové strany, které vůči vládě zaujalo ostře opoziční stanovisko.⁷⁶

⁷² Z. Tobolka, *Politické dějiny III/2*, s. 347; LN 12, 23. 6. 1904, s. 1; SÚAP, PM II, 8/1/88, k. 3665, 23. 6. 1904.

⁷³ Tamtéž. Dále LN 12, 12. 6. 1904, s. 4; SÚAP, Poz. K. Adámka, k. 52. *Paměti 1904*, s. 23.

⁷⁴ LN 13, 6. 5. 1905, s. 3; 21. 5. 1905, s. 1; 28. 5. 1905, s. 1; SÚAP, PM II, 8/1/88 k. 3336, 8. 2. 1905.

⁷⁵ A. Czedik, *Zur Geschichte der k. k. österreichischen Ministerien III*. Wien 1920, s. 7; *Dějiny university v Brně*. Brno 1969, s. 82—83; LN 13, 25. 6. 1905, s. 1; Rt 21, 28. 6. 1905, s. 2.

⁷⁶ SÚAP, PM II, 8/1/88, k. 3666. Schůze VV NSS, 25. 9. 1905; LN 13, 30. 8. 1905, s. 3; 26. 9. 1905, s. 3; Rt 21, 7. 9. 1905, s. 1; SS 4, 19. 8. 1905, s. 3; 2. 9. 1903, s. 2.

Prohloubení rozporů mezi skupinovými třídními zájmy české buržoazie z Čech a Moravy, které byly obhajovány lidovou a mladočeskou stranou, se odrazilo také v počínání lidovců a mladočechů v otázce volební reformy vídeňského parlamentu v letech 1905—1906. I když se vláda pokusila z obav před masovým rozmachem hnutí za všeobecné hlasovací právo vzít uskutečnění volební opravy do svých rukou, a rozsah reformy se tak stal předmětem spekulací a vyjednávání mezi vládou a politickými stranami, důležitým faktorem při prosazení demokratické podoby reformy zůstával tlak široké veřejnosti na vládu a parlament. Moravská lidová strana se v této situaci zprvu v zásadě ztotožnila s obojetnou mladočeskou taktikou. A. Stránský spolu s K. Kramářem a B. Pacákem podali 26. 9. 1905 jménem mladočeského poslaneckého klubu návrh na zavedení všeobecného a rovného práva volebního.⁷⁷

Lidová strana podporovala tento návrh na zavedení všeobecného hlasovacího práva dílem v očekávání, že se jí včasnou podporou tohoto požadavku podaří předejít dalšímu rozšíření agitace a vlivu sociální demokracie na dělnictvo i ostatní vrstvy obyvatelstva, dílem pro možnost využít všeobecného hlasovacího práva jako prostředku boje s německou buržoazií. Stránský, když na poradě všech českých poslanců 23. 2. 1906 ve Vídni reagoval na Gautschův návrh volební reformy, který v zásadě přijímal princip všeobecného volebního práva, ale nerespektoval národnostní poměry v monarchii, otevřeně přiznal: „Nejedná se pouze o zdemokratizování sněmovny, ale nám Čechům hlavně o rozmnožení politické moci českého národa na říšské radě. My na Moravě také nejsme nadšeni touto volební opravou. Nevyhovuje úplně spravedlnosti a budeme ze všech sil snažit se o její zlepšení. Nemůžeme si však přát, aby tato reforma byla zmařena, jestliže i nedosáhneme úplné rovnosti. V Rakousku nelze doufat v náhlé převrasy k lepšímu, nýbrž jen ve vývoj.“⁷⁸ Toto stanovisko, které v celku bylo přijato i širším výkonným výborem lidové strany, prozrazovalo, že lidová strana nepřistupovala k volební reformě ze skutečného zájmu o demokratizaci poměrů v monarchii, ale především z nacionalistických motivů, pro které byla ochotna, kdyby jí v tom nebránil tlak demokratické veřejnosti, na rozšíření volebního práva rezignovat.

Jestliže se lidovci s mladočechy shodovali v celkovém třídním pojmání volební reformy, v otázce počtu českých a německých poslaneckých mandátů na Moravě se navzájem střetli. Lidová strana opět prosazovala především skupinové zájmy české buržoazie na Moravě, neboť proti stanovisku mladočechů ultimativně požadovala větší počet čes-

⁷⁷ Z. Tobolka, *Politické dějiny III/2*, s. 384—389, 412. Diskuse ve VV NSS 13. 11. 1905 ovšem jasně ukazuje, že návrhem mladočeši sledovali agitační cíle. SÚAP, Poz. K. Adámka, k. 52. *Paměti 1905*, s. 19—33.

⁷⁸ LN 14, 24. 2. 1906, s. 1—2 (r). Též SÚAP, PM II, 8/1/88, k. 3666, 1. 3. 1906; LN 14, 11. 3. 1906, s. 2 (r).

kých mandátů pro Moravu. Také při závěrečném jednání o poměru mandátů v městských a venkovských volebních okresech se s ohledem na moravské poměry její zástupce A. Stránský postavil proti mladočeskému návrhu a podporoval požadavky agrárníků.⁷⁹

Stránského postup při jednáních o podporu volební reformy potvrdil, že do vzájemného vztahu lidové a mladočeské strany se stále více promítaly odlišné potřeby českých podnikatelských vrstev na Moravě. Kdežto mladočeská strana se jako exponentka špiček české buržoazie snažila etablovat v mocenských poměrech monarchie, postoje lidové strany byly určovány především stěžejním problémem rozdělení moci na Moravě.⁸⁰ Vedení lidové strany proto nesouhlasilo ani s Kramářovou „pozitivní“ politikou, jak se prosadila po vstupu B. Pacáka a J. Fořta do vlády (2. 6. 1906), protože znamenala nejen odsunutí moravských požadavků ve prospěch mocenských zájmů mladočechů, ale vzhledem k silící opozici i neúnosně otevřené paktování s vládou. Širší výkonný výbor proto 9. 6. 1906 odmítl ustoupit od opozice k vládě a dal poslancům zelenou k protivládnímu postupu. V rozpočtové debatě 25. 6. 1906 proto zaujali lidovečtí poslanci ústy Stránského negativní stanovisko k rozpočtu a vyslovili vládě nedůvěru.⁸¹

Odmítavý postoj lidové strany k vládě, jejímiž členy byli dva mladočeši, měl za následek radikální zhoršení jejich vztahů s národní stranou svobodomyšlnou, které vedlo až k distancování se lidové strany od mladočeské strany: „Lidová strana je zvláštní skupinou a není identická s vlastní stranou mladočeskou.“⁸² I když lidovci sami spolu s ostatními českými poslanci z Moravy osobně několikrát vyjednávali s Beckovou vládou o požadavcích české Moravy, jejich postoje se od mladočechů podstatně lišily, a to nejen trvale opozičními stanovisky k vládě, ale hlavně jednoznačným nesouhlasem s celkovou politickou linií mladočechů, považovanou za příčinu neúspěchů české politiky. Proto volební koncentraci s mladočechy a ostatními buržoazními politickými stranami, o niž mladočeši usilovali, byli lidovci ochotni akceptovat jen za předpokladu jejího protivládního zaměření. Poněvadž mladočeši i k volbám přistupovali pod praporem „pozitivní“ politiky, vyhrotil se poměr mezi lidovou a mladočeskou stranou na počátku roku 1907 do ostrých polemik.⁸³

⁷⁹ Srov. dopisy K. Kramáře P. Grégrovi z 14. a 22. 7. 1906. LA PNP, Poz. P. Grégra.

⁸⁰ LN byly ochotny podporovat volební reformu jen tehdy, když přinášela zřetelné zvýšení počtu českých poslaneckých mandátů za Moravu, zásady reformy i situace v Čechách byly až na druhém místě. LN 14, 19. 7. 1906, s. 1 (r); 22. 7. 1906, s. 1 (r).

⁸¹ LN 14, 10. 6. 1906, s. 2 (r); 26. 6. 1906, s. 1 (r); 2. 7. 1906, s. 1; HzH 25, 13. 6. 1906, s. 2.

⁸² O budoucnosti mladočechů. LN 14, 5. 12. 1906, s. 2. Rozpory se prohloubily zvláště po Stránského kritice řeči ministra B. Pacáka pronesené 14. 8. 1906 v Kutné Hoře. LN 14, 19. 8. 1906, s. 2 (r); Čas 19, 25. 8. 1906, s. 598; 1. 9. 1906, s. 575, 607.

⁸³ LN 15, 29. 1. 1907, s. 1; 19. 2. 1907, s. 1; 23. 2. 1907, s. 1; NL 47, 7. 2. 1907, s. 1; 18. 2. 1907, s. 1; 21. 2. 1907, s. 3.

Vzájemné útoky vystupňované předvolební kampaní šly tak daleko, že tiskový orgán lidové strany začal revidovat dosavadní těsný vztah lidové strany k mladočechům, v němž viděl příčinu „ochromení sil lidové strany“, a dospěl až k úvahám o opuštění mladočeského klubu lidovcůkými poslanci.⁸⁴

I když byl zostřený opoziční kurs lidové strany proti vládě i mladočeské politice zdůvodňován nedostatečností vládních opatření v otázce druhé české univerzity a vůbec při úpravě národnostních poměrů na Moravě, jeho motivy byly složitější. Tkvěly nejen v obavách lidovců z odsunutí moravských záležitostí na vedlejší kolej, ale stále více také v taktických ohledech na všeobecnou nespokojenost širokých lidových vrstev politicky využívanou opozičním hnutím pokrokářů a agrárníků. Radikalismus lidové strany ve vídeňském parlamentě se v některých případech s mladočeským politickým manévrováním scházel, ale na rozdíl od mladočechů, kteří ať obstrukční taktikou nebo jednáním s vládou, jako např. za Koerbra, sledovali v prvé řadě splnění postulátů své jazykové politiky (jejich prostřednictvím česká buržoazie měla proniknout do mocenských sfér monarchie), lidová strana nastupovala opoziční kurs stále zřetelněji hlavně z obav o své postavení v opoziční české veřejnosti na Moravě. Její opoziční postup v říšské radě měl navíc odvádět pozornost od kompromisních sněmovních jednání o postavení české buržoazie na Moravě, kterých se lidovci nechtěli vzdát.⁸⁵

A tak třebaže se lidová a mladočeská strana i za podmínek všeobecného hlasovacího práva hlásily k opuštěnému praporu liberalismu, který chtěly obrodit větším smyslem pro sociální otázky,⁸⁶ motivace i vyznění jejich politických postojů se lišily. Obě strany hlásaly potřebu silné liberální strany, která by čelila na jedné straně náporu stavovských a konzervativních politických sil, na druhé straně sociální demokracii. Uvědomovaly si přitom vlastní organizační i programové nedostatky projevující se zvláště zřetelně v období masového volebního práva. Novou relaci mezi stranami a masami voličstva hodlaly řešit reorganizací, a to jak vnitřní, spočívající v doplnění programu a organizační reformě, tak vnější, zahrnující kooperaci s politicky blízkými silami. Národní strana svobodomyšlná k této reorganizaci přistoupila právě v období před říšskými volbami, při

⁸⁴ LN 15, 9. 2. 1907, s. 1; 14. 2. 1907, s. 2. Tyto názory nesdílelo prostějovské křídlo strany, které naopak vítalo mladočeský politický kurs a kritizovalo Stránského za jeho odpor k „pozitivní“ politice. HZH 26, 20. 2. 1907, s.; 8. 3. 1907, s. 1.

⁸⁵ Přiznací pro postup lidovců byl fakt, že v době, kdy v říšské radě prováděli obstrukci, na Moravě obnovili účast v česko-německém vyrovnávacím výboru a odmítali zahájit obstrukci jednání zemského sněmu (SÚAP, Poz. K. Adámka, k. 52. *Paměti 1904*, s. 23). Zanedbatelné přitom nebyly ani okolnosti osobního rázu, na které poukazoval dobový tisk, hledající kořeny opozičnosti lidovců také v osobních ambicích Stránského. Určitou roli při odcizování obou stran hrála pravděpodobně také vzrůstající animozita mezi Stránským a Kramářem.

⁸⁶ Srov. *K otázce reorganizace národní strany svobodomyšlné*. NL 47, 29. 1. 1907, s. 1—2; *Liberalismus*. LN 15, 30. 1. 1907, s. 1.

nichž očekávala nápor na své dosavadní politické a mocenské pozice. Přijala do svých řad mladou inteligenci, připravila nový program a upevnila stranickou organizaci.⁸⁷ Také představitelé lidové strany už v této době usilovali, jak o tom svědčí jednání sjezdu důvěrníků 27. 5. 1906 a zvolení komise pro revizi programu 27. 12. 1906,⁸⁸ o obdobnou reorganizaci. Na rozdíl od mladočeské strany ji však nespojovali s přechodem k „pozitivní“ politice ve Vídni, ale naopak s příklonem k protivládní opozičnosti, po které volaly opoziční politické směry na Moravě.

Rozdíly v politice lidové a mladočeské strany vyplývaly z rozporu mezi analogickými politickými východisky obou stran a mezi změněnou politickou úlohou, kterou lidová strana vzhledem k odlišným poměrům na Moravě začala ve druhé třetině prvního desetiletí 20. století hrát. Příčiny protivládní i protimladočeské politiky lidové strany, která přes veškerou okázalou opozičnost nebyla důslednější a opravdovější než politika mladočechů, spočívaly hlavně v situaci lidové strany v moravské zemské politice a v jejích aspiracích na podchyčení opozičního hnutí maloburžoazie a inteligence využívaného hlavně pokrokaři a agrárníky.

⁸⁷ *Valný sjezd národní strany svobodomyšlné ve dnech 2. a 3. března 1907 v Praze.* Praha b. d.; Z. T o b o l k a, *Politické dějiny III/2*, s. 451—455.

⁸⁸ LN 14, 31. 12. 1906, s. 3; LN 14, 28. 5. 1906, s. 1—3.